

De grens tussen Nederhorst en Vreeland

In 1834 eindigt een gevolg van de Franse tijd

Kees Floor

De gemeentegrenzen van de negentiende-eeuwse buurgemeenten Nederhorst den Berg en Vreeland werden officieel bepaald onder Nederlands bestuur in 1818 respectievelijk 1832. De grensbepalingen leverden tegenstrijdige resultaten op. In het eerste geval ressorteerde een gebied dat bekend staat als het *Realeneiland* of de buitenplaats het huis *De Nes*, onder Nederhorst den Berg, in het tweede geval werd het toegewezen aan Vreeland. Hoe was het zo ver gekomen en welke oplossing kwam uiteindelijk uit de bus?

In 1807 werd in Frankrijk een wet van kracht die de aanzet gaf tot de vorming van het Kadaster. Men hoopte daarmee tot een eerlijker stelsel van grondbelasting te komen. Volgens die wet moesten landmeters eerst de grenzen van alle gemeenten opmeten en vastleggen. Daarna deelden ze in overleg met de betrokken burgemeesters het grondgebied van elke gemeente op in secties. Vervolgens vond de opmeting van de afzonderlijke percelen plaats. De werkzaamheden moesten in die volgorde uitgevoerd worden. Vanaf de annexatie van Nederland door Frankrijk in 1810 golden de Franse wetten ook in ons land. Daardoor moest ook hier voor alle gemeenten het proces van grensbepaling, opdeling in secties en perceelsgewijze opmeting worden doorlopen. De Fransen waren echter gewend met grotere bestuurlijke eenheden te werken dan in Nederland gebruikelijk was. Dat gold zowel op provinciaal als op gemeentelijk niveau. Zo werden in 1811 de departementen Utrecht en Amstelland (Noord-Holland) samengevoegd tot het Departement van de Zuiderzee; daarbij was de onderlinge grens komen te vervallen. Per 1 januari 1812 werden talrijke gemeenten samengevoegd tot grotere eenheden. In dat kader werden Nigtevecht en Ankeveen toegevoegd aan Nederhorst den Berg.

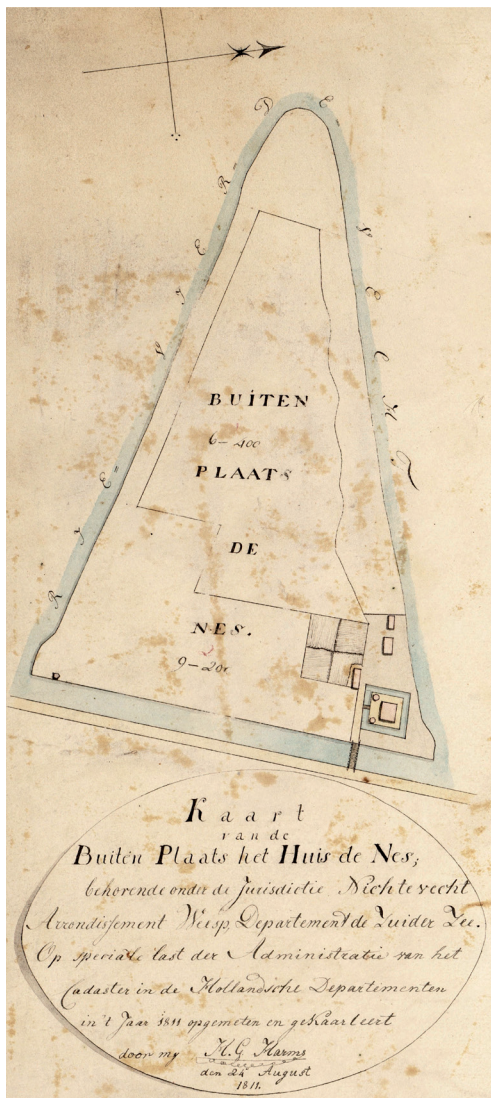
Buitenplaats het huis *De Nes*

De eerste opmetingen onder Frans bestuur in die regio werden uitgevoerd door landmeter

H.G. Harms in 1811. Hij verrichtte proefmetingen en vervaardigde kadastrale kaarten van de Blykpolder en de Uitermeerdijksche polder of Prutpolder, beide onder Nederhorst den Berg, en de buitenplaats het huis *De Nes* (afb. 1), ook wel bekend als het Realeneiland, destijds onder Nigtevecht. Het Realeneiland werd omsloten door de rivier de Vecht (afb. 2), ter plaatse ook wel Oude Vecht genoemd enerzijds, en de Nesservaart of de Nieuwe Vecht anderzijds. Dit kanaal was rond 1630 gegraven om een Vechtbocht af te snijden en zo de rivier beter bevaarbaar te maken. De naam *Realeneiland* is ontleend aan de eerste eigenaar, de Amsterdammer Pieter Jansz. Reael. Zijn kleinzoon liet in 1687 op het eiland een huis neerzetten, dat een jaar later de naam het *Huys te Nigtevegt* kreeg¹ (afb. 3).

Kadastrale werkzaamheden

De werkzaamheden in het kader van het vastleggen van de grenzen van een gemeente resulteerden in een zogenoemd *proces-verbaal van grensbepaling*². Dit bestond doorgaans uit evenveel artikelen als er buurgemeenten waren, met daarin een beschrijving van de grenzen. Elk artikel werd ondertekend door de belanghebbende schouten of burgemeesters. Schetsen van grensscheiding werden als bijlage aan het proces-verbaal toegevoegd (afb. 4). Ook de opdeling van het grondgebied van een gemeente in secties werd in een proces-verbaal vastgelegd. De perceelsgewijze opmetingen leverden

Afbeelding 1. 'Kaart van de Buiten Plaats het Huis de Nes behorende onder de jurisdictie Nichtevecht op speciale last der Administratie van het Cadaster in de Hollandsche Departementen in het jaar 1811 opgemaakt en geëcarteert door mij H.G. Harms, den 24 August 1811.' De pijl bovenin geeft de richting van het noorden (Beeldbank Noord-Hollands Archief, Grondbelasting kaarten inv. nr. 007).

Grensbepaling en opmetingen van Nederhorst den Berg

De keten van bepaling van de gemeentegrenzen, opdeling van het grondgebied in secties en perceelsgewijze opmeting werd in Nederhorst den Berg voor de eerste maal doorlopen onder Frans bestuur in 1812. De in het Frans en in het Nederlands opgestelde processen-verbaal van grensbepaling en van de opdeling van het grondgebied in secties zijn verloren gegaan of zoek geraakt. De minuutplannen zijn er deels nog wel; ze werden in 1818, toen het proces voor de tweede maal werd doorlopen, gewoon hergebruikt. Die tweede ronde van grensbepalingen en opmetingen was nodig, doordat de door de Fransen ingestelde fusiegemeenten na hun aftocht onder Nederlands bestuur uiteenvielen, veelal in de oorspronkelijke eenheden.

Afb. 5 geeft een uitsnede uit een van de hergebruikte minuutplannen, oorspronkelijk uit 1812 maar met eventuele correcties ook geldig voor 1818. Aanduidingen uit 1812, zoals *La maison dit le Nes* of *Commune de Vreeland* zijn in het Frans, aantekeningen uit 1818 in het Nederlands. De kaart laat zien dat de grens tussen Nederhorst den Berg en buurgemeente Vreeland midden door de Oude Vecht loopt, zodat het Realeneiland in beide jaren ressorteerde onder Nederhorst den Berg. Een en ander wordt bevestigd door de tekst van het Proces-Verbaal van grensbepaling van Nederhorst den Berg van 13 maart 1818 en de bijgevoegde schets van grensscheiding (afb. 4). Het document werd op 8 juli van datzelfde jaar ter goedkeuring ondertekend door de gouverneur van de provincie Utrecht, J.M. baron van Tuyll van Serooskerken van Vleuten.

per sectie een of meer zogeheten minuutplannen op, kadastrale kaarten waarop de ligging van de afzonderlijke percelen was aangegeven. Daarnaast werd per perceel onder andere bijgehouden wie de eigenaar was, hoe groot het was en waarvoor het werd gebruikt. Deze notities staan bekend als de oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT's). Tenslotte werd per gemeente een verzamelkaart vervaardigd, waarop de sectie-indeling en de belangrijkste objecten werden weergegeven.³

Opmetingen in Vreeland

De formele bepaling van de grenzen van Vreeland liet geruime tijd op zich wachten. Doordat de gemeente niet onder Frans bestuur was opgemeten, konden er ook geen mogelijk 'foute' kaarten circuleren uit die bezettingstijd. Gemeenten waar de Fransen wel actief waren geweest, zoals Nigtevecht en Nederhorst den Berg, kregen daarom voorrang.

Uiteindelijk duurde het wel erg lang voor de landmeters hun gezicht lieten zien. Dat gold niet alleen voor Vreeland, maar ook voor talrijke andere gemeenten in de regio en in de provincie. De voortgang van de vastlegging van de gemeentegrenzen en het in kaart brengen van de afzonderlijke percelen verliep veel te traag. Daarom moesten vanaf 1826 de landmeters al beginnen met gedetailleerde opmetingen van percelen, nog voordat de gemeentegrenzen formeel waren vastgesteld. Wel vroeg gouverneur Van Tuyl de burgemeesters van de diverse gemeenten om in samenspraak met de collega's van de buurgemeenten een voorlopige beschrijving van de gezamenlijke grenzen op te stellen. In Vreeland gebeurde dat op 7 mei 1827. Het document werd ondertekend door de betrokken burgemeesters, onder wie Hendrik Ruijs van Vreeland en Johannes Sanderson van onder meer Nederhorst den Berg.

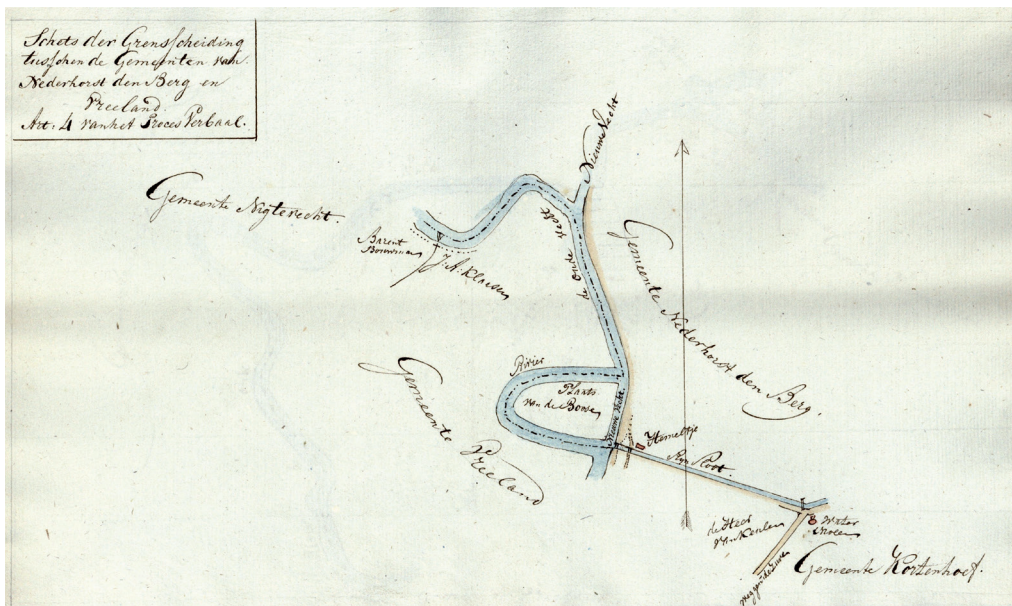
Afbeelding 2. Vechtgezicht bij het huis 'De Nes', Vreeland. Vervaardiger: M. Scheepmaker. Datering: onbekend (Beeldbank Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, Breukelen, Scho327).

Uit de tekst van het proces-verbaal is op te maken, dat alle belanghebbenden het erover eens waren dat het eerder genoemde Realeneiland behoorde tot de gemeente Nederhorst den Berg. Uiteindelijk kwamen de landmeters in Vreeland opdagen in 1828. Daarbij schuwden ze kennelijk wat extra werk niet: ook het Realeneiland werd door hen in kaart gebracht, ditmaal als onderdeel van het grondgebied van de gemeente Vreeland (afb. 6). Hadden ze zich onvoldoende geïnformeerd over de ligging van de gemeentegrenzen?

Vaststelling provinciegrenzen

In 1818, het jaar waarin de grenzen van Nederhorst den Berg waren bepaald, lag deze gemeente nog in de provincie Utrecht. Een jaar later was er echter een wet van kracht geworden waarin de grensscheiding tussen de provincies Utrecht en Noord-Holland opnieuw werd vastgelegd.⁴ De oude grens verliep namelijk erg grillig, wat een doorn was in het oog van het landelijk bestuur. Door de wet gingen sommige gemeenten over van de ene provincie naar de andere.

Afbeelding 3. De Nes of het Realeneiland met het 'Huis te Nigtevecht'. Vervaardiger: D. Stoopendaal. Uit: 'De Zegepraalende Vecht', Amsterdam, 1719. (Beeldbank Het Utrechts Archief cat.nr. 135659).

Afbeelding 4. Schets der Grensscheiding tussen de gemeenten Nederhorst den Berg en Vreeland. Vervaardiger: A. Slits. Bijlage bij het proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Nederhorst den Berg, 13 maart 1818. (SAGV)².

Zo ging Nederhorst den Berg van Utrecht naar Noord-Holland, waardoor de provinciegrens tussen die gemeente en Vreeland kwam te liggen; de provinciegrens werd tevens gemeentegrens. Volgens de geest van de wet zou de Nes, een rare uitstulping van het grondgebied van Noord-Holland in dat van Utrecht, het best bij Utrecht getrokken kunnen worden. De letterlijke tekst liet echter geen andere interpretatie toe dan dat de grens midden door de (Oude) Vecht liep. De Nes lag dus in de provincie Noord-Holland en daardoor viel het gebied onder Nederhorst den Berg. Kortom: geen probleem.

De kadastrale activiteiten werden echter aangestuurd vanuit Utrecht. De provincie beschikte uiteraard ook over een exemplaar van de wet

waarin de grensscheiding met Noord-Holland werd beschreven. Ter verduidelijking was aan de wettekst een kaart toegevoegd waarop de provinciegrenzen waren ingekleurd. Op de kaart was de Oude Vecht weergegeven 'als een slotje'; de Nesservaart kwam prominenter in beeld. Bij

Afbeelding 5. Uitsnede uit een kadastrale kaart (minuutplan) van Nederhorst den Berg.

Vervaardiger: F.J. Nautz; in 1818 herzien, geacheveerd en gecompleteerd door landmeter A. van Oosterhout. Noord is boven. Percelen binnen de gemeentegrenzen zijn ingetekend. Met Franse teksten uit 1812 (Beeldbank RCE)³.

het inkleuren van de grenzen was daardoor de Nesservaart ten onrechte aangeduid als grens. De provincie Utrecht was van mening dat de kaart de grenzen juist weergaf en dat de Nes bij de provincie Utrecht en daardoor ook bij de gemeente Vreeland hoorde. Landmeter J.B. van Zijlmans moest dus ook de Nes opmeten en in kaart brengen. Het gebied werd onderdeel van sectie B, genaamd 'Bewesten de Vecht' (afb. 6), een gotspe voor ieder die de Oude Vecht als enige echte Vecht beschouwt. Burgemeester Sanderson van Nederhorst den Berg en jhr. mr. J.N. Warin, waarnemend ambachtsheer van Ne-

drag van f 325,- op zich zou nemen. Het mocht echter niet baten, zoals we verderop zullen zien.

Grensbepaling Vreeland

In augustus 1832, vlak voor het Kadaster van start ging, stelde Van Zijlmans het als definitief bedoelde proces-verbaal van grensbepaling van de gemeente Vreeland op. Het huis *De Nes* was inmiddels afgebroken en het Realeneiland was in handen gekomen van Jan van den Aniel, ontvanger der Directe Belastingen, secretaris van Vreeland en burgemeester van Portengen en

Breukelen St. Pieters. De kwestie rond de Nes was echter nog niet opgelost, ook al was Van den Aniel ervan overtuigd dat het gebied bij Vreeland hoorde. In het proces-verbaal werd de grens door de Nieuwe Vecht gelegd, zodat de Nes tot Vreeland zou behoren. Burgemeester Sanderson van Nederhorst den Berg kon zich daarin uiteraard niet vinden. Hij weigerde dan ook het artikel met de op die wijze beschreven grens voor akkoord te ondertekenen. Overigens signeerde hij het proces-verbaal van Vreeland wel namens zijn woonplaats Loenen, Loenersloot, Nigtevecht en Kortenhoef, ge-

Afbeelding 6. Uitsnede uit een kadastrale kaart (minuutplan sectie B eerste blad) van Vreeland uit 1828. Noord is rechts. Vervaardiger: J.B. van Zijlmans (Beeldbank RCE).

derhorst den Berg, Horstwaerde, Overmeer en Riethoven, gaven nog wel wat tegengas. Sanderson kon zwaaien met het proces-verbaal van grensbepaling van Nederhorst den Berg uit 1818 en het voorlopig proces-verbaal van Vreeland uit 1827. Warin kon de tekst overleggen van een overeenkomst tussen Vreeland en Nederhorst den Berg uit 1643, waarin werd afgesproken dat de Nes zou ressorteren onder Nederhorst den Berg op voorwaarde dat laatstgenoemde gemeente de kosten van het markeren van de grens tussen de beide gemeenten voor een be-

meenten waarvan hij eveneens burgemeester was. De argumenten van Sanderson om niet te tekenen werden aan het eind van het proces-verbaal beschreven. Een besluit werd overgelaten aan de hogere ambtelijke niveaus.

Geen duidelijkheid

Uiteindelijk was er toen de voorbereidingsfase van het Kadaster ten einde liep, nog steeds geen duidelijkheid. De Nes hoorde bij Nederhorst den Berg volgens het minuutplan (afb. 5)

Afbeelding 7. Uitsnede uit de kadastrale verzamelkaart van Nederhorst den Berg uit 1818.

Vervaardiger: A. van Oosterhout. Noord is boven. De Nes, gemarkeerd met een later toegevoegde letter a, maakte deel uit van die gemeente (Beeldbank RCE).

en de verzamelkaart van die gemeente uit 1818, volgens het proces-verbaal van grensbepaling, goedgekeurd door de gouverneur van de provincie Utrecht, eveneens uit 1818 (afb. 4), volgens het voorlopig proces-verbaal van grensbepaling van Vreeland uit 1827 en volgens de oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT's), in 1832 nagezien, *deugdelijk erkend en vastgesteld door de inspecteur van het Kadaster in Noord-Holland te Haarlem*. Hetzelfde gebied ressorteerde onder Vreeland volgens het minuutplan (afb. 6), en de verzamelkaart van die gemeente uit 1828, volgens het proces-verbaal van grensbepaling uit 1832, overigens zonder de handtekening van de burgemeester van Nederhorst den Berg en volgens de OAT's, in 1832 nagezien, *deugdelijk erkend en vastgesteld door de inspecteur van het Kadaster in Utrecht te Utrecht*. Mede doordat er twee provincies betrokken waren, konden deze tegenstrijdigheden alleen uit de wereld geholpen worden door een Koninklijk Besluit. Dat kwam uiteindelijk af op 10 januari 1834. Voortaan was de Nes van Vreeland (afb. 7).

Noten

1. S. Muller, 'Het huis te Nigtevecht', in: *Jaarboekje van het oudheidkundig genootschap 'Nijfstarlake'*, 1918 en J. Boerstra, 'Verdwenen buitenplaatsen in Vreeland-De Nes', in: *Jaarboekje van het oudheidkundig genootschap 'Nijfstarlake'*, 1989.
2. Processen-verbaal van grensbepaling zijn te vinden in: Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, Breukelen, toeg. 1046, inv.nr. 331-333 (Vreeland) en in Streekarchief Gooi en Vechtstreek toeg. SAGV375, inv.nr. 68L (Nederhorst den Berg).
3. Kadastrale kaarten (zogenoemde minuutplannen en verzamelkaarten) en oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT's) zijn te vinden op de Beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Kadastrale kaarten van Nederhorst den Berg zijn tevens beschikbaar op de Beeldbank van het Noord-Hollands Archief cat.nr. NL-HlmNHA_491_1078 t/m ..._1090.
4. W. Voogsgeerd, 'De grenswijziging tusschen Holland en Utrecht in 1819', in: *Jaarboekje van het oudheidkundig genootschap 'Nijfstarlake'*, 1919.

KEES FLOOR werkte als meteoroloog bij het KNMI in De Bilt. Hij schreef talrijke artikelen voor *de Volkskrant*, diverse weerbladen en periodieken van historische verenigingen.